

Giresun'da Dini Hayata Yön Veren Bir Aydın Örneği: Müftüzâde Hâfız Mehmed Tâlip Efendi

Example of an Intellectual Directing Religious Life in Giresun
Muftizâde Hâfız Mehmed Tâlip Efendi

Ali YILMAZ

Doç. Dr., Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim
Dalı

Assoc. Dr., Giresun University, Faculty of Islamic Sciences, Department of
Islamic History Giresun/Turkey

alibedir28@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-8574-4580

Mehmet FATSA

Giresun Üniversitesi, Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, Daire
Başkanı

Giresun University, Library & Documentation Department, Library Director
Giresun/Turkey

mehmet.fatsa@giresun.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6706-8777

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 16 Eylül / September 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 29 Kasım / November 2022

DOI: 10.53683/gifad.1176373

Atıf / Citation: Yılmaz, Ali-Fatsa, Mehmet. "Giresun'da Dini Hayata Yön Veren Bir Aydın Örneği: Müftüzâde Hâfız Mehmed Tâlip Efendi/ Example of an Intellectual Directing Religious Life in Giresun Muftizâde Hâfız Mehmed Tâlip Efendi". *Gifad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty of Theology*, 12/23 (Ocak/January 2023/1): 1-25

İntihal: Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/pub/gifad>

Mail: ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gumushane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

İslam'ın Anadolu topraklarında yayılmasından sonra bu coğrafyada kalıcı hale gelmesi müntesibi olduğu halkın eğitilmesi ile mümkün olabilmektedir. Giresun'un 1397 yılında Bayramoğlu Süleyman Bey tarafından fethedilmesinden sonra İslam'ın kalıcı hale gelmesi değişik eğitim kurumları ve dini yapıların işlevsel olması ile mümkün olmuştur. Bu bağlamda Giresun kazası eğitim ve dini/tasavvufi hayatında iz bırakmış aydınlardan birisi de Müftizâde Mehmed Tâlip Efendi'dir. 1800-1882 yılları arasında Giresun'da yaşamış son devrin Osmanlı âlimlerinden birisi olan Mehmed Tâlip Efendi, önce merkez camisinde vâiz ve nâsih olarak Giresun halkına hizmet etmiştir. Daha sonra Giresun merkez kazasında müderrislikle başlayan hayat serüveni, Giresun Kazası Müftülüğü ile devam etmiştir. O, kaza müftülüğü sırasında eğitim hayatından kopmayarak şehirdeki Köseoğlu ve Mustafa Efendi medreselerinde ders vermeye devam etmiş, şehrin merkez ibadethanesi olan Sultan Selim Camisi'nin de kürsü şeyhliğini yapmıştır. Medrese eğitimi sırasında hüsn-i hat sanatına olan özel ilgisi nedeniyle hem kendisi eserler vermiş hem de bu konuda birçok talebe yetiştirmiştir. Mehmed Tâlip Efendi, resmi bürokratik görevlerinin yanında ilmiye sınıfından birisi olarak Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî'den aldığı icazetle, şehirdeki Nakşî/Hâlidî Tekkesi'nde postnişin olarak görevlendirilmiştir. İlmi alandaki yetkinliğine rağmen eşine nadir rastlanan ilim adamlığı ile tasavvufi kişiliği şahsında birleştirebilmiştir. Araştırma alan yazı taraması yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Bu bağlamda Başkanlık Osmanlı ve Cumhuriyet arşivlerinde Mehmet Talip Efendi'ye ilişkin kaynaklar incelenmiştir. Şahısla ilgili yapılan ilk çalışma olması ve ilk elden kaynakların kullanılması araştırmanın özgünlüğü açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Giresun, Mehmed Tâlip Efendi, Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî, Hasan Dede, Müftü, Müderris.

Abstract

After the spread of Islam in Anatolian lands, it had become possible to become permanent in this geography by educating the people to which it belonged. After the conquest of Giresun by Bayramoğlu Süleymân Bey in 1397, the permanent status of Islam was possible with the functionality of different educational institutions and religious structures. In this context, one of the intellectuals who had left a mark in the education and religious/mystical life of Giresun county is Müftizâde Mehmed Tâlip Efendi. Mehmed Tâlip Efendi, one of the last Ottoman scholars who lived in Giresun between 1800-1882, first served the people of Giresun as a preacher and counselor in the central mosque. His life adventure, which started as a Mudarris in Giresun central district, had continued as Muftî of District of Giresun. He had continued to give lectures in the Köseoğlu and Mustafâ Efendî madrasas in the city, while he was the muftî of the district, and he had also acted as the Sheikh of chair of the Sultan

Selîm Mosque, the central place of worship of the city. Due to his special interest in calligraphy during his madrasa education, he had both produced works and trained many students on this subject. In addition to his official bureaucratic duties, Mehmed Tâlip Efendî was appointed as a sheikh in dervish lodge in the Naqshî / Khâlidî Lodge in the city, with the approval which he had received from Ahmad Diyâ'eddin Gümüshânevi as one of the ilmiyya class. Despite his proficiency in the field of science, he was able to combine a rare scientist with his mystical personality in his individuality. The research was carried out by using the field text scanning method and the sources related to the subject were examined in the Presidency Ottoman archives and the Republican archives. This article is important in terms of the originality of the research, as it is the only study using first-hand sources.

Keywords: Giresun, Mehmed Tâlip Efendi, Ahmad Diyâ'eddin Gümüshânevi, Hasan Dede, Muftî, Müderris.

Extended Summary

The Ottoman Empire had to resort to a number of preventive measures abroad and within the country in order to maintain its integrity against the expansionist forces. One of these measures is to establish relations with some important figures who are members of the ilmiyya and sufis who have a corresponding counterpart in the society, and to develop and to preserve the unity and integrity between the social segments. Therefore, especially during the reign of Sultan II. Abdülhamîd, on the one hand, Western style modern schools were opened and the education process continued, on the other hand, the existence of the madrasas and lodges of the Ottoman classical period was tried to be preserved. While doing this, attention was paid to ensure unity, unlike the madrasa-lodge rivalry. Mevlânâ Khâlid-i Baghdâdî, who was suitable to be a cure for the sensitive environment of the period and accepted by the scientific circles as an important authority with his ilmiyya-şufî identity, and his caliphs, who he gave permission, took on special roles. Here, the subject of our study, Muftizâde Mehmed Tâlip Efendî, undertook a similar mission in the city of Giresun as the representative of the sect founded by Mevlânâ Khâlid-i Baghdâdî. The duties of mufti and mudarris represented his scholarly feature, while the Naqshî / Khâlid-i Shaykhship represented the şufî side. The father of Mehmed Tâlip Efendî, mentioned in the documents with his Müftizâde tag, is Hâfız Mehmed Emîn Abdullâh Efendî, who was a member of the ilmiyya. His date of birth was determined as 1800 and his death date as 1882. He married the daughter of Feydallâh Efendi, the chief imâm of the Hacısiyam Neighborhood Mosque in the center of Giresun, and settled in the city in this way. Feydallâh Efendî, his only son born from this

marriage, became a mufti after him. As a family, they resided in Hacısıyam District. Kumyalı District, which was created by the division of this district, is shown as a place of residence in some diplomas. He spent his entire professional life in Giresun. Therefore, it has been recorded as an important name in the cultural history of the city. There is not much information about his education, but it is known that he got his diploma as a professor from the madrasas in Istanbul. During the years he continued his private and professional life, the city of Giresun was the place where Greeks and Armenians who migrated from Gümüşhane region settled heavily. Thus, the demographic structure and cultural climate of the city also changed. As a reflection of this, the establishment of institutions such as churches, monasteries and non-Muslim schools in the city gained momentum. In addition, Greeks and Armenians became the dominant factor in institutions such as the municipality administration, banks in the city, commercial agencies, and in the ports and bazaar where the heart of commercial life beats. On the other hand, the local Muslim population became an ineffective minority. Therefore, Mehmed Tâlip Efendî felt the pressure of his non-Muslim presence more or less during his official or honorary duties. It was his stance in the face of these negativities that made him important. He made great efforts to preserve the cultural identity of the city.

The first known official duty of Mehmed Tâlip Efendi was as the Mudarris of Köseoğlu Madrasa in the direction of the qibla of the Hacmiktad Mosque, which is now the central place of worship of the city. While performing this duty in 1836, he started to serve as a preacher in the Sultan Selîm Mosque, which was the central Friday prayer hall of the time, as the lectern sheikh. Later on, he also worked as a teacher and trustee of Aliefendizâde Mustafâ Efendî Madrasa next to the same mosque. He has been recorded as the Mufti of Giresun District since 1869. In 1872, he completed the process of sayr-i sulûk and itiqâf, which is a special education method in Sûfism, in Istanbul Gümüşhanevî Lodge and received the sheikh's license. When he returned to Giresun, he started his scientific and guidance activities in the Naqshî / Khâlidî lodge next to the Seydi Vakkas Tomb in Kapu District with his official duties. The structure here is essentially the Hasan Dede Bektashi Lodge in the classical period of the Ottoman Empire. This building was demolished and rebuilt by benevolent people and transformed into a Naqshî / Khâlidî Lodge. Sheikh Şâkir Efendî is the oldest known hider of the lodge. In accordance with the teachings of the new sect, Mehmed Tâlip Efendî gave lectures to his regulars on certain days and nights of the week from the book called Risale-i Khâlidîyye and performed nafilah (dhikr)

worship called hateme-i hâcegân. He also led tarawih prayers with hatim in the lodge mosque during Ramadân and tried to increase the spiritual awareness of the people. After that, it was determined that Hamîd Garîb Efendi who was the lecturer of Istanbul Fatih Mosque, served here. This lodge structure became derelict for a while after the proclamation of the Republic, it was demolished together with the mosque attached to it in 1936, and the Cumhuriyet Primary School building was built on the vacant land. The mosque and madrasa, where Mehmed Tâlip Efendî performed his official duties, were demolished together with its annexes in the 1930s, and a recreation area called Küçük Yalı Park was created in the vacant area. Today, this place is known as Taşbaşı Park within the port area.

Giriş

Günlük hayatımızda ilim ve irfan kavramları çoğunlukla aynı anlam kalıbı içinde kullanılır. Oysa birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olsalar bile farklı iki muhteva söz konusudur. Buna göre ilim bilgiyi temsil ederken, irfan doğruların özümseyip hayat bulmasını ifade etmek için kullanılır. Tasavvufî literatürde buna marifet de denir.¹

Bu makalemizin konusu olan Hâfız Mehmed Tâlip Efendi, ilim-irfan ehli olması yönüyle Giresun şehrinin tarihinde yer etmiş önemli bir aydın kişiliktir. Müderrislik ve müftülük görevleri onun ilmiye yönünü, camilerdeki kürsü şeyhliği ve Giresun'da Hâlidî Tekkesinin postnişini olması ise irfan yönünü ortaya koymaktadır. Yaşadığı zamanın ilim-irfan ortamına önemli katkıları olmasına rağmen Mehmed Tâlip Efendi, popüler ve akademik kaynaklarda yeterli düzeyde ele alınamamış;² biyografisi kapsamlı şekilde incelemeye tabi tutulmamıştır. Bu nedenle mahalli kaynaklardan ve arşiv materyallerinden istifadeyle söz konusu şahsın biyografisini, çalışmamızın ana konusu olarak belirledik. Amacımız, şehrin kültür tarihinde rol oynamış önemli bir şahsiyeti gün yüzüne çıkararak, yeni kuşakların tanınmasına ve yerel tarih çalışmalarına katkı sağlamaktır. Ancak konuya geçmeden önce, onun yaşamını sürdürdüğü Giresun şehrinin sosyokültürel ortamına kısaca değinmek, faydalı olacaktır.

¹ Süleyman Uludağ, "Marifet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/55-56; Seyyid Cafer Seccadi, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 244; Ali Bardakoğlu, *İslâm Işığında Müslümanlığımızda Yüzleşme* (İstanbul: Kuramer, 2019), 44-45;

² Mehmet Fatsa, *Giresun'da Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserler* (İstanbul: Giresun Belediyesi Yayınları, 2007), 257.

Mehmed Tâlip Efendi'nin hayatının olgunluk çağında, daha önceden Giresun şehrinde yaşanmış iki önemli asayiş olayının³yaraları henüz sarılmamışken, Gümüşhane yöresinden gayrimüslim göçlerinin başlaması,⁴ demografik yapıyı ve buna bağlı olarak da kültür iklimini büyük ölçüde etkilemiş, değişikliğe uğratmıştır. İlerleyen yıllarda Batılı devletlerin baskısıyla oluşan Islahat atmosferi de şehrin yeni sakinlerinin toprak satın alabilmelerinin, ayrıca kilise ve okul gibi dini/kültürel yapılar inşa edebilmelerinin önünü açmıştır. Böylece şehri oluşturan Hacıhüseyin ve Kumyalı mahallelerine Ermeniler; Lonca, Büyükbahçe, Gogora ve Çıtlakkale gibi mahallelere ise Rumlar yerleşerek kendi sosyokültürel ortamlarını oluşturmaya başlamışlardır. Öte yandan, muhtelif yerlere kiliseler ve okullar inşa edilirken; şehrin çarşısında da zanaat erbabının ve limanlarında uluslararası ticaretin temsilcisi olmuşlardır.⁵ Yine şehrin yönetim organı olan Belediye'de de karar verici konuma kadar yükselmişlerdir. Kadim ve aslı unsur olan Müslüman ahali ise üstünlüğünü yitirmiş, pasifize olmuş ve yeterli düzeyde varlık gösteremeyecek duruma düşmüştür.⁶

İşte Mehmed Tâlip Efendi, böyle bir ortamda Giresun şehrinde, önce medreselerde müderrislik, sonra da müftülük görevinde bulunmuş, doğal olarak içinde bulunduğu olumsuz atmosferi, Müslüman halkın birliğini ve diriliğini sağlayacak şekilde lehe çevirme gayreti içinde olmuştur. Biz de bu çalışmamızda, söz konusu sosyo-kültürel ortamın önemli öznesi olarak Mehmed Tâlip Efendi'yi, elde edebildiğimiz bilgi ve belgelerin ışığında anlatmaya çalışacağız.

1. Belgelerde Mehmed Tâlip Efendi

Hâfız Mehmed Tâlip Efendi ile ilgili en somut bilgiler, Giresun Kazası şer'iyye sicillerinde, nüfus ve vakıf kayıtlarında; bir de Nakşî/Hâlidî meşâyihından Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî Tekkesi'ne ait bazı perakende evrak muhteviyatında yer alır. Bu arşiv bilgilerinin yanında aile

³ Canik Muhassılı Süleyman Paşa ve Laçinoğlu Hacı Mustafa olayı hakkında bkz; Mehmet Hacısalihoğlu, "Tuzcuoğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 41/451-452; Feridun Emecen, "Giresun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 14/78-84.

⁴ Kemal Saylan, "19. Yüzyılda Gümüşhane Sancağında Yaşanan Gayrimüslim Göçleri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 20 (2016), 275-292.

⁵ Sezai Balcı, *Giresun Rumları ve Gayrimüslim Bir Belediye Başkanı: Kaptan Yorgi Konstantinidi Paşa* (İstanbul: Libra Yayıncılık, 2012), 52-72.

⁶ Mehmet Fatsa, *Kurumları ve Yapılarıyla Giresun Şehri* (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2020), 19-30.

fertlerinden gelen sınırlı bilgiler de konuya az çok katkı sağlayacak niteliktedir.

Buna göre Giresun merkez Hacısiyam Mahallesi'ne ait 1835 tarihli ilk nüfus kayıtlarında, 'mahalle imamı olan Abdullah oğlu Feyzullah'ın damadı, orta boylu kara sakallı Müftüzâde Hâfız Tâlip, sinn-35"⁷ şeklinde ilk defa ondan söz edilmiştir. Aynı nüfus kaydında Feyzullah Efendinin kardeşi Hasan Efendinin de Hacısiyam Camisi'nde ikinci imam olduğu belirtilmiştir.⁸ Kaydın yapıldığı 1835 yılında "sinn-35" (35 yaşında) olduğu şeklindeki ibareyle belirtildiğine göre Hâfız Tâlip Efendi'nin doğum tarihi 1800 yılıdır.

Nüfus kayıtlarında dikkat çekici başka bir nokta da mahallede Hacı Şeyhoğlu Mustafa ve Hâfız Ali adlı iki kişinin daha imam yazılmış olmasıdır. Bu kişilerin hangi camide görev yaptıkları ise belirtilmemiştir. Kısa da olsa bu detay, Mehmed Tâlip Efendi'nin yaşadığı muhitin sosyo-kültürel iklimini göstermesi bakımından önemlidir. Yine merak uyandıran başka bir husus da babasından veya kardeşlerinden hiç söz etmeksizin doğrudan kayınpederi ile ilişkili olarak nüfusa kaydının yapılmış olmasıdır. Bu durum onun, evlilik veya resmi görevleri sebebiyle Hacısiyam Mahallesi'ne dışarıdan gelmiş olma ihtimalini artırmaktadır.

Nüfus kaydının yapıldığı tarihlerde, Mehmed Tâlip Efendi'nin, şehrin merkez camisinde vâiz ve nâsih olarak görevli bulunduğu ifade edilmiş, bir yıl sonra da müderris olarak adı geçmeye başlamıştır.⁹ Ancak onun hangi medresede eğitim görüp, bu payeye ne zaman ulaştığını tespit edebilecek materyalden şimdilik yoksun durumdayız.¹⁰ Oturduğu mahallenin bitişiğinde Hacımiktad Camisi kible istikametindeki üç odalı küçük medrese, onun müderris olarak görev yaptığı ilk eğitim kurumudur.¹¹ 36 yaşında iken atandığı bu medrese, 1730'lu yıllarda Köseoğlu Hacı Mustafa Efendi tarafından yaptırılmıştır.¹² 1836'da bu medresenin müderrislerinden İsmail

⁷ Nüfus kaydında Tâlip Efendi'nin 1839 doğumlu Mehmed adında bir de oğlu olduğuna işaret edilmiştir. *Osmanlı Arşivi (BOA), Nüfus Defteri (NFS.d)*, nr. 1131, v. 2b).

⁸ *BOA, NFS.d*, nr. 1131, v. 2b.

⁹ *BOA, Cevdet Maarif (C. MF)*, nr. 123 / 6123; nr. 108 / 5396.

¹⁰ Bir mahalli kaynakta, Mehmed Tâlip Efendi'nin İstanbul'da bir medresede eğitim gördüğü belirtilmişse de detay verilmemiştir. (Şükrü Turgut, *Yerli Kıymetlerimiz Şöhretli Hattatlarımız* (Giresun: İleri Matbaası, 1976), 3.

¹¹ *BOA, Cevdet Evkaf (C. EV)*, nr. 108 / 5396.

¹² *Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM)*, Defter, 1105 / 119, 229; *Giresun Şer'iyeye Sicilleri (GŞS)*, 1410, 62; Fatsa, *Giresun Şehri*, 138-139; Ali Yılmaz, *Osmanlı Dönemi Giresun'da Eğitim Öğretim* (İstanbul: Arı Sanat Yayıncılık, 2019), 43.

oğlu Hüseyin Efendi vefat edince, yerine Mehmed Tâlip Efendi getirilmiştir.¹³ Onun burada ne kadar süreyle görev yaptığını ise tam olarak tespit edemedik. Şu kadar var ki, 1844'te yapılan vakıf kayıtlarında Sultan Selim Camisi'nde vâiz ve nâsîh görevinden, 1869-1879 tarihli vilayet salnamelerinde kaza müftüsü olduğundan söz edilmektedir.¹⁴ Dolayısıyla zamanla buradan ayrılıp başka görevlere geçtiği anlaşılmaktadır. Ancak müftülük ve hitabet görevlerini icra ederken asli görevi olan müderrislik görevini tamamen bırakmamış, talebelerine dersler vermeye devam ettiği kayıtlarda belirtilmiştir.

1870 tarihli vakıf evrakında Sultan Selim Camisi yakınındaki Aliefendizâde Mustafa Efendi Medresesi'nin müderrisi olan Mehmed Emin Efendi'nin vefat ettiği, bu zatın oğlu olmadığı için, görevin Mehmed Tâlip Efendi'ye verildiği belirtilmiştir.¹⁵ Bu durumda Köseoğlu Medresesi'ndeki görevinden ayrıldıktan sonra, kaza müftülüğünü sürdürmenin yanı sıra Mustafa Efendi Medresesi yeni görev yeri olarak kabul edilmiştir. 13 yıl sonraya ait başka bir evrakta ise Mehmed Tâlip Efendi'nin vefat ettiği, buradaki müderrislik görevinin oğlu Mehmed Feyzullah'a intikalinin sağlandığı, ancak söz konusu şahsın görevine ilgi göstermeyip ihmalkâr davrandığına dair ifadelere yer verilmiştir.¹⁶ Yine 1900 tarihli başka bir kadı sicilinde, Mehmed Tâlip Efendi'nin geçmişi ile ilgili bilgi verilirken bu zatın kaza müftülüğü ile birlikte Sultan Selim Cami kürsü şeyhliğini de yürüttüğü teyit edilmiştir.¹⁷

Öyle anlaşılıyor ki Mehmed Tâlip Efendi, 1869-1879 tarihleri arasında müftü iken müderrislik ve hitabet görevlerini de uhdesinde bulundurmuş, bu görevleri eş zamanlı olarak icra edebilmiştir. Daha önce müderris olarak görev yaptığı medrese 19. yüzyılın sonlarına kadar eğitim öğretimine devam etmiş,¹⁸ henüz tespit edemediğimiz tarihte yıkılarak boşalan arsası, yol yapım çalışmaları sırasında şimdiki adıyla Alparslan Caddesi'ne terk edilmiştir.

1870 tarihli bir evrakta "Giresun kazası mahallâtından Kumyalı Mahallesi'nde sâkin müftü Feyzullah Efendi b. Hâfız Mehmed Tâlip

¹³ VGM, Defter, 1105 / 119, 229; BOA, C. MF, nr. 108 / 5396; GŞS, nr. 1410, 62.

¹⁴ BOA, *Evkâf-ı Hümayûn Evkâf Defteri 8EV.d9*, nr. 12206, v. 6b; *Trabzon Vilayeti Salnamesi*, (K. Emiroğlu), 1/89; 2/79; 3/91; 4/93; 5/93; 6/95; 11/149).

¹⁵ VGM, Defter, nr. 4618 / 37, 78.

¹⁶ BOA, *Evkâf Tahrirât (EV. THR)*, nr. 104/7; GŞS, nr. 1407, 97.

¹⁷ GŞS, nr. 1433, 134.

¹⁸ 1896'da bu medresenin son müderrisi Hacıahmedzâde Emin Efendi'dir. (Yılmaz, *Giresun'da Eğitim Öğretim*, 43-44).

Efendi..."¹⁹ şeklinde devam eden ibare, bu tarihlerde ailenin Kumyalı Mahallesi'nde oturduğunu ve Tâlip Efendi'nin kendisi gibi müftü olan Feyzullah diye bir de oğlu olduğunu göstermektedir. Fakat Feyzullah Efendi'nin görev yerine dair bu evrakta herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ayrıca, Giresun kazası kamu görevlileri hakkında biyografik bilgiler içeren Sicill-i Ahvâl kayıtlarında da bu konuda malumat yoktur.²⁰ Yine II. Abdülhamid Han döneminde ilmiye sınıfına ait görevlilerin prosopografik bilgilerinin kayıt altına alındığı İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'nde²¹ Müftüzâde Hâfız Mehmed Tâlip Efendi'nin bilgilerine ulaşılamamıştır.

1881 tarihli vilayet salnamesinde, 80 yaşın üzerindeki Hâfız Mehmed Tâlip Efendi'nin kaza müftülüğü görevini bıraktığı, Kapu Cami yanındaki Voyvodazâde Medresesi'nde görevli Mustafa Sabri Efendi'nin bu göreve uygun görüldüğü ifade edilmiştir. 1883 tarihli kadı sicilinde ise "merhum" diye anılan Tâlip Efendi'den boşalan Mustafa Efendi Medresesindeki müderrislik görevine, yine aynı şahsın nezaret edeceği bilgisi verilmiştir.²² Bu bilgiler, Mehmed Tâlip Efendi'nin 1881-1883 arası bir tarihte vefat ettiğini, ömrünün son dönemlerine kadar da ilim ve irfan yolunda hizmet vermeye gayret gösterdiğini ortaya koymaktadır.²³

Onun bir başka yönü de devrin şartlarında ifası son derece zor ve meşakkatli olan hac vazifesini yerine getirmiş olmasıdır. Bazı vesikalarda bu yüzden "el-Hâc Hâfız Mehmed Tâlip Efendi"²⁴ diye anılmıştır. Anadolu, Suriye ve Ceziretü'l-Arap toprakları ile buralardaki dini merkezleri gezip görmesi, kuşkusuz onun bilgi birikimine ve tasavvufi derinliğine etki etmiş olmalıdır.

Mehmed Tâlip Efendi'nin vefat tarihi kadar, vefat yeri ve mezarının nerede olduğu konusu da tam olarak aydınlatılabilmemiş değildir. Aile fertlerinden intikal etmiş sözlü veya yazılı bir bilgi de yoktur. Ancak görev durumu nedeniyle ömrünün önemli bir kısmını geçirdiği Sultan Selim

¹⁹ GŞS, nr. 1403, 132.

²⁰ Ahmet Yadi, *Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Giresunlu Memurlar (1879-1909)* (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2021), 43-100; Giresun'da müftülük yapmış şahısların bulunduğu salnamelerde Feyzullah Efendi adı geçmez (*Salname*, 1/89; 2/79; 3/91; 4/93; 5/93; 6/95; 11/149).

²¹ Hasan Telli, "Osmanlı Son Dönemi Diyardin Uleması (Meşihat Arşivine Göre)", *Aras Havzası Uleması ve Tarihi Şahsiyetleri*, (İstanbul: Hiper Yayın, 2021), 369.

²² GŞS, nr. 1407, 97, 115, 119; *Salname*, 12/127; 13/473; Fatsa, *Osmanlı Vakıfları*, 255-256.

²³ 1883 yılına tekabül eden bir kadı sicilinde "Müderris Mehmed Tâlip Efendi b. Mehmed, oğlu Feyzullah'ı terk ederek bundan cend (birkaç) sene mukaddem irtihal-i dâr-ı bekâedüp..." ifadesi yer alır (GŞS, nr. 1407, 115; nr. 1433, 134).

²⁴ BOA, *Evkâf Mektûbi Cihat Kalemi (EV. MKT. CHT)*, nr. 130 / 82.

Camisi'nin haziresine defnedilmiş olma ihtimali yüksektir. Söz konusu kabristanlık 1932'de kaldırılarak boşalan alan parka dönüştürüldüğü için şahideli mezar taşları da kaybolmuştur.²⁵

2. Mehmed Tâlip Efendi'nin Nesebi

Mehmed Tâlip Efendi'nin künyesi "Müftüzâde Hâfız Mehmed Tâlip b. Hâfız Mehmed Emin" şeklinde geçmektedir. Bazı popüler kaynaklarda "Hâfız Mehmed Tâlip Şükrü" şeklinde yazıldığı da vakidir.²⁶ Aile geleneğinde "Mehmed" adına özel bir önem verildiği, birden fazla ismin terkihiyle aile fertlerinin tesmiye edildiği dikkatlerden kaçmamaktadır. 1896 tarihli şer'iyye sicil defterinde "Müftüzâde Feyzullah Efendi b. Hâfız Tâlip Efendi b. Abdullah" ibaresi yer alır.²⁷ Bu ibare önceki kayıtla birlikte düşünüldüğünde Mehmed Tâlip Efendi'nin babası, aynı zamanda hâfız-ı Kur'an olduğu anlaşılan Abdullah Mehmed Emin Efendi diye biridir. Bu zatın Giresun'da yaşayıp yaşamadığı konusunda şimdilik bilgi sahibi değiliz. 1835 tarihli nüfus kayıtlarında babasından söz edilmeksizin doğrudan kayınpederinin hanesinde gösterilmesi, Müftüzâde ailesinin bu mahalleye sonradan, muhtemelen ilmiye görevi veya evlilik sebebiyle gelmiş olabileceğini düşündürmektedir. Kayınpederi olan şahıs, Hacısıyam Mahallesi Cami'nin baş imamı Feyzullah Efendi'dir. Caminin ikinci imamı da Feyzullah Efendi'nin kardeşi Hasan Efendi'dir. Bu şahısların babaları ise Abdullah diye kayıtlara geçmiştir.²⁸

Mehmed Tâlip Efendi'nin 1839 yılında Mehmed Feyzullah diye bir oğlu dünyaya gelmiştir. Hakkında fazla malumat bulamadığımız bu zatın 1896'da vefat ettiği anlaşılmaktadır.²⁹ Öyle anlaşılıyor ki Mehmed Tâlip Efendi, babasının ve kayınpederinin adlarının terkihini oğluna isim olarak

²⁵ Giresun merkezde halen mevcut şahideli mezar taşları arasında Müftüzâde ailesine ait herhangi bir kalıntı tespit edilememiştir. Gazanfer İltar, *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları* (Ankara: Bilge Ajans, 2011), 69-102. Buna mukabil Feyzullah Efendi oğul ve kızlarına ait mezarların, Müftüoğlu Camisi'nin kible istikametinde Okumuşsoy Sokak yanında iken 1980'lerde Şehir Mezarlığı'na nakledildiği belirtilir. (Rukiye Okumuşsoy; Şahine Elmas Gök Halil kızı, 1941 doğumlu-Giresun).

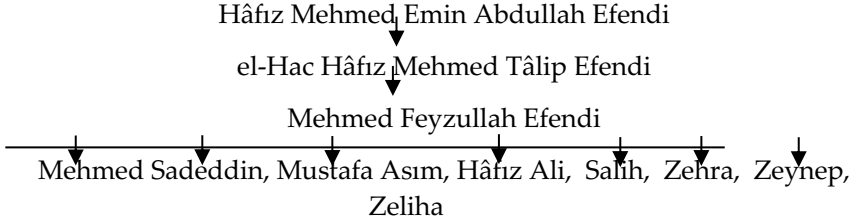
²⁶ BOA, C. MF, nr. 123 / 6123; Turgut, *Kıymetler*, 3.

²⁷ BOA, C. MF, nr. 123 / 6123; GŞS, nr. 1425, 45.

²⁸ BOA, NFS. d, nr. 1131, v. 2b.

²⁹ 1835 tarihli nüfus kaydında "oğlu Mehmed, tevellüd: 255" şeklinde geçen ibareden, oğlunun adıyla doğum tarihini (1839) öğrenebiliyoruz. Ancak şer'iyye sicillerinde bu isim "Mehmed Feyzi / Feyzi / Feyzullah Efendi b. Hâfız Mehmed Tâlip" şeklinde geçmektedir. Bu durumda söz konusu şahsın tam adı Mehmed Feyzullah'tır. (BOA, NFS. d, nr. 1131, v. 2b; GŞS, nr. 1403, 132; nr. 1407, 115; nr. 1410, 62; nr. 1425, 45).

seçmiştir. Kumyalı Mahallesi'nde oturduğu belirtilen oğlu Mehmed Feyzullah'ın 1870 yılında müftü olduğu kadı sicillerinde geçmektedir.³⁰ Ancak görev yeri belli değildir. Hamid Garip Efendi adlı Nakşî/Hâlidî şeyhinin Seydi Vakkas Türbesi yanındaki tekkeye atanmasına ilişkin 1909 tarihli evrakta, Müftüzâde Hâfız Mehmed Efendi diye imza sahibi başka birinin varlığına daha işaret edilmiştir ki, bu şahıs konumuzun kahramanı Tâlip Efendi'nin Feyzullah'tan torunu olmalıdır. Nitekim aile fertlerinden elde ettiğimiz sözlü kültüre dayalı soy kütüğünde 1875 doğumlu Mehmed (Sadeddin) Efendi, Feyzullah Efendinin 7 çocuğundan biri diye anılmış, 1955 yılında da vefat ettiği belirtilmiştir.³¹ 1869'da kadı naibi olarak Hacısıyam Mahallesinde oturduğu³²haber verilen Mehmed Feyzullah Efendi'nin hanımının adı da Emine bnt. Hacı Hüseyin'dir. Sicil kayıtlarında Feyzullah Efendinin Hâfız Ali, Mehmed, Salih, Sadeddin ve Mustafa Asım diye dört oğlu ve Emine Zehra, Zeynep ve Zeliha diye de üç kızından söz edilmiştir.³³

19. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı bilinen Fatih Dersiamı Giresunlu Müftüzâde Ahmed İzzed Efendi'nin ve 1902 tarihli vilayet salnamesinde Giresun Ticaret Odası azası olarak anılan devriye müderrisi Müftüzâde Nuri Efendi'nin³⁴ söz konusu aile ile bağının olup olmadığı ise tespit edilememiştir. Mehmed Tâlip Efendinin, Mehmed Sadettin'den torunu "Albay" lakaplı Ömer Lütfi Okumuşsoy ise, 85 yaşında iken 2011 yılında vefat etmiştir.³⁵ Netice olarak, Giresun şehrinin kültür hayatına önemli katkılar sunmuş olan Müftüoğlu ailesinin günümüze ulaşan nesliyle ilgili özet bilgi bundan ibarettir.

³⁰ GŞS, nr. 1403, 132.

³¹ Müftüoğlu (Okumuşsoy) ailesinin son yetişkin temsilcisi Mehmed Sadettin'in hazırladığı soy ağacı eşi Rukiye Okumuşsoy hanımefendi tarafından tarafımıza verilmiştir.

³² *Salname*, 1/89; Ailenin oturduğu mahalle, sınırlarının zamanla değişmesi sebebiyle bazen Kumyalı Mahallesi diye de gösterilmiştir.

³³ *BOA, Şûray-ı Devlet (ŞD)*, nr. 1872 / 11; nr. 3127 / 23; GŞS, nr. 1425, 45.

³⁴ İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi Said Tasnifi (*İST.MFT. MSH. SAİD*), nr. 121/5; *Salname*, 20/349.

³⁵ Rukiye Okumuşsoy'un elinde bulunan alt üst soy listesi.

3. Mehmed Tâlip Efendi'nin Görev Yaptığı Kurumlar

Tarihi vesikaların işaretine bakılacak olursa Mehmed Tâlip Efendi beş önemli kurumda görev yapmıştır. Bunlar Köseoğlu Medresesi, Sultan Selim Camisi,³⁶ Giresun Kaza Müftülüğü, Mustafa Efendi Medresesi ve Hasan Dede Nakşî/Hâlidî Tekkesi'dir. Bunlara ilaveten Mustafa Efendi Medresesi mütevelliliği diye başka bir görevinden daha söz edilmiştir.³⁷ Ayrıca güzel yazı (hatt) sanatı ile de uğraşmış, bu alanda eserler vermiş ve talebe yetiştirmiştir.

3.1. Köseoğlu Medresesi Müderrisliği

Köseoğlu Medresesi, şimdi şehrin Merkez Camisi durumundaki Hacımiktad Camisi'nin kible istikametinde inşa edilmiştir.³⁸ Bu yapıdan günümüze ulaşmış kalıntı yoktur. Yapım tarihi tam olarak bilinmese de Köseoğlu Hacı Mustafa Efendi adlı hayırsever tarafından üç odalı bir yapı olarak inşa edildiği kayıtlarda belirtilir.³⁹ 1734 yılına tekabül eden bir evrakta "müceddeten bina eyledi" denilmesi, söz konusu medresenin 18. yüzyılın başlarında yapıldığına delil kabul edilebilir.⁴⁰ 1743 tarihli başka bir evrakta, burada müderris olan Ali Efendi'nin beratını kaybettiğinin belirtilmesi⁴¹ medresenin faal olduğunu göstermektedir. Bu tarihlerden sonra da eğitim öğretime devam edildiği yapılan atamalar ve çeşitli konulardaki yazışmalardan anlaşılmaktadır. Nitekim 1835 tarihli vakıf evrakında "el-Hac Mustafa nâm sahibü'l-hayrın bina eylediği üç odalı medrese"⁴² ibaresi kullanılarak, önemli bir bilgi verilmiştir. Yine 1836 tarihli bir atama evrakında, müderris Hüseyin Efendi adlı şahsın Hacımiktad Cami vakfından maaş alarak burada görev yaptığı belirtilmiştir. Aynı yıl İsmail oğlu Müderris Hüseyin'in vefatıyla Mehmed Tâlip Efendi'nin bu göreve atandığı kaydedilmiş; Hacısiyam Mahallesi'nde bir parça vakıf fındık bahçesini buradaki görevine mukabil tasarruf ettiği belirtilmiştir.⁴³ Bu bilgiler, Hacımiktad Camisi'nin, medresenin uygulama alanı olarak kullanıldığına

³⁶ Bu görev şer'iyeye sicillerinde "kürsi şeyhliği" şeklinde de yazılmıştır (GŞS, nr. 1433, 134).

³⁷ GŞS, nr. 1407, 97, 115, 119.

³⁸ Kadı sicillerinde medresenin yeri, "Müftüzâde Hâfız Mehmed Efendi muvacesesinde, kasaba-i mezkûrenin Hacı Mikdad Mahallesi Cami-i şerifinin kiblegâhında vâki' arsa üzerinde an-asl bir bâb medrese..." şeklinde tarif edilir (GŞS, nr. 1410, 62).

³⁹ VGM, Defter, 1105 / 119, 229; GŞS, nr. 1410, 62.

⁴⁰ VGM, Defter, 1105 / 119, 229; GŞS, nr. 1410, 62.

⁴¹ VGM, Defter, 2255 /1; 1104 /78; .

⁴² BOA, C. MF, nr. 108 / 5396.

⁴³ BOA, C. EV, nr. 5396; BOA, C. MF, nr. 108 / 5396; GŞS, nr. 1410, 62; GŞS, nr. 1410, 96.

işaret olarak da alınabilir. Medresenin son müderrisi 1896 yılında göreve getirilen Hacı Ahmedzâde Emin Efendi'dir.⁴⁴ Bu tarihten sonra görevlendirme evrakına rastlanmaz.

3.2. Sultan Selim Camisi Kürsü Şeyhliği

Hâfız Tâlip Efendi'nin müderrislik ve müftülük görevleri sırasında, eş zamanlı olarak yürüttüğü başka bir faaliyet de şehrin merkez camisi durumundaki Sultan Selim Camisi kürsü şeyhliğidir. Trabzon'da vali olduğu yıllarda Yavuz Sultan Selim tarafından yaptırıldığı için cami onun adıyla anılmıştır. Giresun şehrinin sahil kesimindeki Müslüman yerleşmesine öncülük eden bu ibadethane bünyesinde, Müderris Hacı İsmail Efendi tarafından 1719 yılında tesis edilen bir de kütüphane vardır. Nitekim 1903 yılına ait salnamede 690 cilt kitaptan oluştuğu belirtilen söz konusu kütüphane,⁴⁵ devrin şartlarına göre medreselerin ve Cuma camisinin bulunduğu vakıf külliye içinde önemli bir kültür unsuru olarak görev icra etmiş olmalıdır.

1844 tarihli vakıf kayıtlarında Mehmed Emin oğlu Ahmed'in müteveli, Hâfız Mehmed Tâlip Efendi'nin vaiz, Ömer Halife'nin imam ve Hacı Sadullah oğlu Salih Efendinin ise müezzinlik yaptığı bu alanın tam olarak, din ve kültür merkezi görevi olma özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır.⁴⁶ Mehmed Tâlip Efendi'nin de 19. yüzyılın ikinci yarısında bu kültürel iklimin ana öznesi olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. 20. yüzyılın başlarında, cami ve etrafındaki yapıların bakımsızlıktan harabeye döndüğü, ekonomik sıkıntılar sebebiyle gerekli bakım ve onarımların yapılamadığı, 1930'lu yıllarda ise cami ve çevresindeki tüm vakıf yapıların yıkılarak bu alanda Küçük Yalı Parkı diye yeni bir mesire alanı oluşturulduğu bilinmektedir.⁴⁷

3.3. Aliefendizâde Mustafa Efendi Medresesi Müderrisliği

Mehmed Tâlip Efendi'nin görev yaptığı diğer kurum ise Aliefendizâde Mustafa Efendi Medresesi'dir. Bu yapı, şehrin sahil kesiminde bugünkü Taşbaşı Parkı'nın olduğu yerde inşa edilmiştir. Aynı yarımada üzerinde Ömer Paşa Medresesi ve Fehmiye Medresesi diye iki önemli eğitim kurumu

⁴⁴ GŞS, nr. 1410, 62; 1427, 21.

⁴⁵ 1903 tarihli salnamede Giresun'da 690 kitaplı Sultan Selim Camisi Kütüphanesi'nden söz edilmektedir.

⁴⁶ VGM, VD, nr. 155, 64/490; EV. d, nr. 12206, 5b; BOA, *Evkâf Nezareti Berat EV. BRT*, nr. 3/9; BOA, *Hatt-ı Hümayûn (HAT)*, nr. 1485 / 51.

⁴⁷ BOA, *Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO)*, nr. 2822 / 211643; EV. MKT. CHT, nr. 234/49; BOA, EV. BRT, nr. 3/9; *Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, nr. 113.29.3.

daha vardır. Mehmed Tâlip Efendi, 1870 yılından itibaren Mustafa Efendi Medresesi'nde hem müteveli-müderris ve hem de Sultan Selim Camisi'nde kürsü şeyhi, yani baş vaizdir.⁴⁸ Aliefendizâde Mustafa Efendi adına inşa edilen medresenin yapım tarihi ve yapı özellikleri ile ilgili somut bir bilgi yoktur. Ancak 1930'lu yıllarda çekilmiş fotoğraflarda Sultan Selim Cami çevresinde tek katlı kârgir üç adet taş yapıdan birinin söz konusu medrese olduğu tahmin edilmektedir.

1731 tarihli bir hurufat kaydında, yapım tarihi açıkça verilmeksizin "müceddeten inşa" ibaresi kullanılarak, yeni yapılan medreseden söz edilmiştir.⁴⁹ Atama yazışmalarından medresenin bir süreklilik içinde Osmanlı'nın son yıllarına kadar faaliyetlerini sürdürdüğünü söylemek mümkündür.⁵⁰

1875 tarihli Giresun şehir haritasında Sultan Selim Camisi etrafında medrese olarak işaretlenen yapılardan biri caminin kuzey yönünde, diğeri doğusundadır. Batı istikametindeki yapının mahiyeti ise tam belli değildir.⁵¹ Ancak buraya ilişkin detay sunan eski fotoğraflardaki mimari özelliklere bakarak bu yapının da medrese olduğu fikrinin ağırlık kazandığını söyleyebiliriz. Öyle anlaşılmaktadır ki burada, şehrin merkez cami etrafında dinî tedrisatın icra edildiği önemli bir vakıf külliye / kampus inşa edilmiştir.⁵² Mehmed Tâlip Efendi'nin görev yaptığı medresenin hangi yapı olduğu konusunda net bir şey söyleme imkânı yoktur. Şu kadar var ki, devrin şartlarında şehrin en popüler ilim ve irfan insanı olarak, buradaki eğitim kurumlarına şu veya bu ölçüde etki edebildiğini ileri sürmek mümkündür.

Tablo-1: Aliefendizade Mustafa Efendi Medresesi'nde görevli Müderrisler⁵³

Müderrisin Adı	Baba Adı	Görev Tarihleri
Seyyid Osman Efendi	-	1739
Seyyid Mehmed Efendi	-	1741
Seyyid Ömer Efendi	-	1772

⁴⁸ VGM, Defter, nr. 4618 / 37, 78; Trabzon Vilayeti Salnamesi, 1305, 122; 1288, 42; GŞS. nr. 1433, 134; GŞS. nr. 1407, 97, 119.

⁴⁹ VGM, Defter, nr. 1105 /11, 134; Yılmaz, Giresun'da Eğitim Öğretim, 1.

⁵⁰ VGM, Defter 1144 /94; 552 / 68; 419 / 464; 554 / 99; 552 / 73; Yılmaz, Giresun'da Eğitim Öğretim, 41-42.

⁵¹ ŞD, nr. 1782 / 19; Fatsa, Osmanlı Vakıfları, 28.

⁵² Geniş bilgi için bkz. Gazanfer İltar-Mehmet Fatsa, "Giresun Merkezde Yok Olmuş Bir Vakıf Eser: Sultan Selim (Hüdâvendigâr) Camisi", Vakıflar Dergisi, 50 (2018), 177-197.

⁵³ GŞS, nr. 1407, 97, 115, 119; 1410, 62-63; 1427, 60, 97; 1433, 134; Yılmaz, Giresun'da Eğitim Öğretim, 41-42; Fatsa, Osmanlı Vakıfları, 257-258.

Seyyid Mehmed	Seyyid Ömer	-
Hâfız Hüseyin Efendi	Süleyman	-
Seyyid Mehmed Efendi	Ömer	1814
Hacı Hüseyin Efendi	Mahmud	1844
Mehmed Emin	-	1870
Hâfız Mehmed Tâlip Efendi	Mehmed Emin	1880
Mustafa Sabri Efendi	Ahmed	1883
Mehmed Feyzullah Efendi	Hâfız Mehmed Tâlip Efendi	1893
Mustafa Asım Efendi	Mehmed Hamdi Efendi	1899

Mehmed Tâlip Efendi'nin yıkıp yeniden ihya etmesi dolayısıyla bazı kaynaklarda bu eğitim kurumu Mehmed Efendi Medresesi şeklinde de geçmektedir.⁵⁴ Yine aynı mekânda bulunan sıbyan mektebine Dumanoğlu ailesi tarafından vakıf tahsis edildiğine dair kısa bir bilgi notu olduğunu da belirtmek gerekir.⁵⁵

Söz konusu medresenin eğitim öğretim faaliyetini 1900'lü yıllara kadar sürdürdüğü; 1902 yılında 55, üç yıl sonra da 60 civarında öğrencisinin olduğu haber verilmiştir.⁵⁶ Öyle anlaşılıyor ki dönemin siyasi ve ekonomik zorlukları içinde bu eğitim kurumu faaliyetini sürdürememiş, bir süre sonra da kapanmıştır.

3.4. Giresun Kazası Müftülüğü

Hâfız Mehmed Tâlip Efendi'nin asıl mesleki görev yeri Giresun Kazası Müftülüğü'dür. Onun bu göreve ne vakit geldiği, kendisinden önceki müftünün kim olduğu konusunda şimdilik bilgi edinebilmiş değiliz. Ancak 1869 tarihli salnamede kendisi kaza müftüsü, Feyzullah Efendi diye biri de (muhtemelen oğlu) kadı naibi kaydedilmiştir.⁵⁷1870 tarihli sicillerde ise "Kumyalı Mahallesi'nde sâkin müftü Feyzullah Efendi b. Hâfız Mehmed Tâlip Efendi"⁵⁸şeklinde, onun kaza müftüsü olduğu açık bir dille belirtilmiştir. "Fetva emini el-Hâc Hâfız Mehmed Efendi Hazretleri"⁵⁹ şeklinde geçen ifadelerle de onun müftülük görevine işaret edilmiş olmalıdır.

⁵⁴ "BOA, EV. MKT. CHT, nr. 130 / 82.

⁵⁵ VGM, Defter 614, 106/59.

⁵⁶ *Maârif Salnâmesi*, 1319, 718-719.

⁵⁷ *Salname*, 1/89; Bu tarihte –şayet yaşıyorsa- kayınpederi Feyzullah Efendi 80 yaşının üzerinde, oysa oğlu Feyzullah Efendi 30 yaşlarındadır (BOA, NFS.d,nr. 1131, v. 2b). Dolayısıyla ikinci ihtimal daha kuvvetlidir.

⁵⁸ GŞS, nr. 1403, 132.

⁵⁹ BOA, EV. MKT. CHT, nr. 130/82.

Tablo-2: Giresun'da Osmanlı döneminde müftülük yaptığı tespit edilen şahıslar⁶⁰

Müftünün Adı	Baba Adı	Tespit Edilebilen Görev Tarihleri
Hâfız Mehmed Tâlip Efendi	Müftüzâde Mehmed Emin	1869-1879
Mustafa Asım Efendi	Hatipzâde MehmedEfendi	1879
Mustafa Sabri Efendi	Ahmed Efendi	1881
İbrahim Fehmi Efendi	-	1888
Mustafa Asım Efendi	Hatipzâde Mehmed Efendi	1902
Ali Fikri Efendi	Lazzâde Mustafa Efendi	1912

1879'da görevine devam ettiği, bir yıl sonra ise görevi Mustafa Efendi diye birine devrettiği haber verilir ki, bu kişi Hatipzâde Mustafa Asım Efendi olmalıdır.⁶¹

4. Mehmed Tâlip Efendi'nin Tasavvufi Yönü

Hâfız Mehmed Tâlip Efendi'nin, ilmiye mensubu biri olarak Giresun kazasındaki resmi görevleri haricinde, "hasbeten-lillah" icra ettiği başka bir görevinden; Nakşî/Hâlîdî postnişinliğinden de söz etmek gerekir. Ondan bahseden resmî evrakın hiçbirinde bu yönde bir bilgi yoktur. Ancak yaşadığı dönemin ilim çevrelerinde, hadis ilmine vukûfiyeti ve tasavvufî içtihatlarıyla önemli bir otorite olarak kabul edilen Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî'nin tekkesine⁶² ait özel evrak arasında önemli bir ayrıntıya rastlanmıştır. Buna göre 1873 yılının Ramazan ayında tekkede halvete girip Hatme-i Hâcegân icazeti alan şahıslar arasında Giresun Müftüsü Hâfız Mehmed Tâlip Efendi'nin de adı geçer.⁶³ Kısa olmasına rağmen bu bilgi, onun önceden beri söz konusu tekkeyle ünsiyeti bulunduğu, kendisine telkin edilen manevi eğitim (seyr-ü sülûk) sürecini tamamladıktan sonra, 73 yaşında Hâlidiye Tarikatı Gümüşhânevî kolunun Giresun temsilcisi olduğuna delil gösterilebilir. Başka bir ifadeyle o, Gümüşhanevî'nin 116 halifesinden biri olarak, Giresun yöresinde tasavvufî irşat ile görevlendirilmiştir.

Bu görevi üstlendikten sonra, irşat mekânı olarak kullandığı tekkenin şehirdeki konumunu ve irşat konusunda nasıl bir yöntem izlediğini tam olarak tespit edemedik. Ancak vakıf kurumlar ve yapılar hakkında önemli bilgiler ihtiva eden vilayet salnamelerinde ve şer'iyye sicillerinde Giresun

⁶⁰ Salname, 11/149; 12/127; 18/ 365; 19/ 349; 20/345; 13/ 473; Fatsa, Osmanlı Vakıfları, 252.

⁶¹ Salname, 11/149; 12/127.

⁶² İrfan Gündüz, "Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâeddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 14/276-277; Necdet Yılmaz, *Câmiü't-Turuk Bir Şahsiyet Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhanevî* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2020), 81-88.

⁶³ *Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevi Arşivi* (AZG), nr. 4/134, 5; BOA, DH. SAİD. d, nr. 138-447.

şehrinde Hasan Dede adına atfedilen bir Nakşî/Hâlidî dergâhından söz edilmekte ve bunun da Çınarlar mevki Seydi Vakkas Türbesi yanında olduğu açıkça belirtilmektedir.⁶⁴

Hasan Dede Tekkesi, 16. yüzyıl başlarında Giresun şehrinin batısında Sendelbükü köyünde (Teyyaredüzü Mahallesi) bir Bektaşî Tekkesi olarak kurulup faaliyet göstermiş, tespit edemediğimiz bir tarihte şehirde Çınarlar mevkiine taşınmıştır.⁶⁵

Sultan II. Mahmud devrinde Bektaşî tekkelerinin faaliyetlerinin yasaklanması, boşalan tekkelere Nakşî/Hâlidî meşâyihinin atanması sürecinin burada da işletildiği anlaşılmaktadır. Bu işlemin ne zaman yapıldığını ve buraya atanan ilk Nakşî şeyhin kim olduğunu şimdilik bilemiyoruz. Ancak 14 Haziran 1871 tarihinde tescil edilmiş bir vakıf senedinde verilen bilgiler bu konuda aydınlatıcı olabilir.

Bu vakıf senedine göre merkez Hisareriş köyünden Lazoğlu Ahmed Efendi, Seydi Vakkas Hazretleri Türbesi civarında ashab-ı hayrâtın bina ve inşa eylediği Tarikat-ı Aliyye-i Nakşibendiyye Dergâhı'na kendi mülkü olan bir fındık bahçesini vakfetmiştir. Bu tarihte Kapu Mahallesi'nden Hacı Mustafa oğlu Şeyh Şakir Efendi de dergâhın postnişini gösterilmiştir.⁶⁶ Vakfiye metninden anlaşıldığına göre, Hasan Dede Tekkesi yıkılıp hayırseverler tarafından Nakşî/Hâlidî Tekkesi olarak yeniden inşa edilmiş, ancak Hasan Dede adının kullanımı da sürdürülmüştür. Bu durumda Şeyh Şakir Efendinin, tespit edilebilen şimdilik en eski postnişin olduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmamızın konusu olan Hâfız Mehmed Tâlip Efendi ise bu tarihlerde hem kaza müftüsü hem de Sultan Selim Camisi yanındaki medresede müderristir. Aynı şehirde yaşayan bir din önderi olarak o, Şeyh Şakir Efendi ile de tanışık olmalıdır. Hatta dergâhın müdavimlerinden olmalı ki, İstanbul'a gidip Gümüşhanevî Tekkesi'nde halvete girmiş ve seyr-ü sülûkunu tamamlayarak icazet almıştır. Ayrıca bu tarihten iki yıl sonra da Şeyh Şakir Efendinin halefi olarak Giresun'da Nakşî/Hâlidî Tekkesi'nin postnişini diye takdim edilmiştir.⁶⁷ Onun, bu görevi neden kabul ettiğini ve ne kadar sürdürdüğünü tam olarak bilemiyoruz.

⁶⁴ VGM, VD, nr. 595, 65 /64; Defter, nr. 8133-6, v. 23a; BOA, C. EV, nr. 3879; GŞS, nr. 1445, 73; Fatsa, *Giresun Şehri*, 218.

⁶⁵ BOA, C. EV, nr. 78 / 3879; Fatsa, *Karadeniz'de Zaviyeler*, 215-224.

⁶⁶ VGM, VD, nr. 595, 65 / 64.

⁶⁷ AZG, nr. 4 / 134, 5.

Şu kadar var ki 16. yüzyılın sonlarında yaşamış Birgivî Mehmed Efendi'nin başlattığı ilmiye-sufiye rekabetini,⁶⁸ tersi bir yaklaşımla birlikteliğe dönüştürmeyi medrese menşeli halifeleri eliyle sağlamayı başaran Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî geleneğini kendi meşrebine uygun görmüş olduğu, bu yüzden de Nakşî/Hâlidî tarikatını tercih ettiği anlaşılmaktadır. Öte yandan 1882-1883 yılları arasında vefat ettiği hususu dikkate alınarak, onun 10 yıl kadar bu alanda hizmette bulunmuş olabileceği ihtimali üzerinde durulabilir.

Mehmed Tâlip Efendi'den sonra Giresun'da Nakşî Tekkesinin başına kimlerin getirildiği hususunda da fazla bilgi yoktur. Ancak İstanbul'da Mart 1890 tarihinde Gümüşhanevî Tekkesi'nde halvete girip hilafet icazeti aldığı belirtilen Akçaabatlı Hacı Mustafa Efendi'nin halvet defterine yazdığı notlarda, medresede ilmi müzakerelerle vakit geçireceğini, hatme-i hâcegâna devam edeceğini ve bütün ihvana tarikatın gereklerini öğreteceğini; ayrıca neşr-i tarikat için Giresun'a niyet ettiğini belirtmiş olması bu hususta önemli bir ayrıntı olarak kabul edilebilir.⁶⁹

1900'lü yıllarda Seydi Vakkas Türbesi yanındaki Nakşî/Hâlidî Tekkesine ait yapıların fiziki olarak bakımsız durumda olduğu, bu yüzden de müridanın dağıldığı, tekkenin kapanma aşamasına geldiği bir rapora konu edilmiştir.⁷⁰ Bu bilgi, Mehmed Tâlip Efendi'den sonraki tekke şeyhlerinin yetersiz ve gayretsizliği olarak değerlendirilebilir. 1909 tarihli şer'iyeye kaydında da, söz konusu tekkede her hafta hatme-i hâcegân denilen ibadetin icra edildiği; Ramazan aylarında ise hatim ile teravih kılındığına işaret edilmiştir.⁷¹ Bu tekkeye bağlı topluluğun, tekke geleneğine uygun olarak her hafta Perşembe günü akşamları yatsı namazından sonra, seçilmiş dualardan oluşan Gümüşhanevî evradı ile tarikat adabına dair bilgiler içeren Risale-i Hâlidîyye adlı eseri okudukları tereke kayıtlarında geçen ifadelerden anlaşılmaktadır.⁷² Bu durumda Mehmed Tâlip Efendi'nin irşat metodunu yukarıdaki bilgilerden ayrı düşünmemek gerekir.⁷³

⁶⁸ Tekke-Medrese rekabetini Osmanlı tarihinde asıl şekillendiren Kadızâde Mehmed Efendi ve onun takipçileri olmuştur Cengiz Gündoğdu, "17. Yüzyılda Tekke-Medrese Münasebetleri Açısından Sivasiler-Kadızâdeliler Mücadelesi", *İLAM Araştırma Dergisi*, 3/1 (1998), 37-70.

⁶⁹ AZG, nr. 5/174, 13.

⁷⁰ BOA, EV. MKT, nr. 2690 / 92.

⁷¹ VGM, VD, nr. 595, 64-65; GŞS, nr. 1445, 73, 157.

⁷² Faruk Doğan, Tereke Kayıtlarına Göre Giresun'da Okunan Kitaplar", *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat*, I-II, (İstanbul: Giresun İl Özel İdaresi Yayınları, 2015), 189; Yılmaz, Ahmet Ziyâeddin, 184-185.

⁷³ Yılmaz, Ahmet Ziyâeddin, 219.

Tekke olarak kullandığı mekânın fiziki durumuna gelince; Bu yerin Kapu Mahallesi'ndeki Cumhuriyet İlkokulu bahçesinin Seydi Vakkas Türbesi ile bulunduğu noktada, daha önce Hasan Dede Tekkesi iken, 19. yüzyılda Nakşî Tekkesi'ne dönüştürülen yapı olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁴ Aynı tarihlere tekabül eden vilayet salnamelerinde şehirdeki yegâne tekkenin burası olduğu belirtildiğine göre, Şeyh Şakir Efendiden sonra Hâfız Mehmed Tâlip Efendi'nin de tarikat hizmetleri için bu yapıyı tercih etmiş olması gerekmektedir. Seydi Vakkas Türbesi'nin onarımıyla ilgili olarak 1888 yılında yapılan türbe planında, söz konusu tekke, türbenin kible yönünde ve ona bitişik olarak gösterilmiştir.⁷⁵ 1909 yılında yapılan kayıtlarda ise tekke ile mescidinin bakım ve onarımına muhtaç olduğu, İstanbul Fatih Cami dersiamı Hamid Garib Efendinin Hâlidî şeyhi olarak buraya atandığı yazılıdır.⁷⁶ Söz konusu şahsın burada ne kadar kaldığı ve hizmetleri hakkında ise bilgi yoktur.

1924 yılı mahalli basınında çıkan haberlere göre tekke ile yanındaki mescit yıkılmış, tamir için çaba gösterenler olmuşsa da sonuç alınamamıştır.⁷⁷1936'da içinde bulunduğu kabristanlıkla birlikte ortadan kaldırılmış, boşalan alana Vali Feyyaz Bosut tarafından Cumhuriyet İlkokulu inşa edilmiştir.⁷⁸

Tablo-3: Giresun'da Nakşî / Hâlidî Tekkesi'nde görev yaptığı tespit edilen şahıslar⁷⁹

Postnişin Adı	Baba Adı	Görev Tespit Tarihi
Şeyh Şakir Efendi	Hacı Mustafa	1871
Hâfız Mehmed Tâlip Efendi	Mehmed Emin	1872
Akçaabatlı Hacı Mustafa Efendi	-	1890
Hamid Garip Efendi	-	1909

⁷⁴ *Cevdet Adliye (C.ADL)*, nr. 29/1734; *BOA, Mühimme-i Asakir Defteri*, nr. 26, 89-90, 108-110, 192-194; İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*, 143-144; Fahri Maden, "Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nde Nakşî Şeyhler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, 51 (2011), 159-180; *GŞS*, nr. 1445, 73).

⁷⁵ *BOA, EV. MKT. CHT*, nr. 236 / 22.

⁷⁶ *GŞS*, nr. 1445, 75.

⁷⁷ *Işık Gazetesi*, nr. 88 (7 Ağustos 1924); nr. 1408 (19 Şubat 1925); Nazım Elmas, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun Basınında Dinî ve Kültürel Hayat", *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat I, II* (İstanbul: İstanbul: Giresun İl Özel İdaresi Yayınları, 2015), 177; Bahse konu haberde, Hasan Dede tekkesi, türbeye bitişik olması sebebiyle sehven "Seydi Vakkas Tekkesi" şeklinde isimlendirilmiştir (Bkz. *Işık*, 7 Ağustos 1924/Perşembe, nr. 88).

⁷⁸ 1973 Giresun İl Yıllığı (Giresun: Giresun Valiliği Yayınları, 1973),133; Fatsa, *Giresun Şehri*, 222-223.

⁷⁹ *VGM, VD*, nr. 595, 65-64; *AZG*, nr. 4/134, 5; nr. 5/174, 13; *GŞS*, nr. 1445, 75.

Söz konusu tekkeye mensup müridanın, bu tarihlerde nasıl bir yol izlediği konusunda somut ve yeterli bilgiye sahip değiliz. Ancak tekke ve zaviyelerin kapatılıp tarikat faaliyetlerinin yasaklandığı, hatta İstiklâl Mahkemesi'nin yargılamaları sonucunda bir şeyh efendinin Giresun'da idamının gerçekleştirildiği bir atmosferde,⁸⁰ bu zümrenin de faaliyet içinde olması beklenemez. Nitekim Demokrat Parti iktidarının sağladığı kısmi özgürlük ortamına rağmen, 1970'li yıllara kadar Giresun şehrinde açıktan bir tarikat faaliyetine rastlanmadığını da belirtmek gerekir.⁸¹

5. Mehmed Tâlip Efendi'nin Sanat Yönü

Çok yönlü, çalışkan bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılan Hâfız Mehmed Tâlip Efendi'nin tespit edebildiğimiz uğraşı alanlarından biri de güzel yazı sanatı, yani hattatlıktır. Ahmet Şükrü Sarıbayraktaroğlu'nun Şükrü Turgut mahlasıyla yazdığı risalesinde bu konuda önemli bazı bilgiler bulunmaktadır. Buna göre, Hacımiktad Mahallesi'nde oturan Mehmed Tâlip Efendi, İstanbul'da medreselerde eğitim görmüş, hattatlık üzerine de kendisini geliştirmiştir. Zaten yaradılışı gereği bu sanata temayüllü olan Mehmed Tâlip Efendi, sülüs ve nesih hattının icrasında maharetli bir sanatçıdır. Giresun camilerindeki el yazması nefis levhalar onun eseridir. Ayrıca onun el yazması bir de Kur'an-ı Kerim'i vardır. Bu maharetini şehirde birçok kişiye de öğretmiş, talebe yetiştirmiştir. Bektaşoğlu Abdullah Efendi, Dumanoğlu İbrahim Efendi, Yolasıgmazoğlu Hüseyin Vasfi Efendi (Giresun Rüştüye öğretmeni), Fevzi Alemdaroğlu Hoca Ahmed Efendi gibi şahıslar ondan hattatlık dersi alıp önemli çalışmalar yapmışlardır.⁸²

Öğrencilerinden Dumanoğlu İbrahim Hilmi Efendi, Giresun Kazası Şer'iyye Mahkemesi kâtipliği yapmıştır. Geleneksel yazı sanatı sülüs hattını, tam olarak ondan öğrenip icazet almıştır.⁸³ Mehmed Tâlip Efendiden medreselerde icazet alan diğer talebelerinin kimler olduğu, hattatlık sanatını

⁸⁰ Şeyh İdris Tekkesi'nin son postnişini Muharrem Hâfız, Giresun İstiklâl Mahkemesi tarafından yargılanarak 16 Aralık 1925'te idam edilmiştir. Mehmet Fatsa, *Karadeniz'in Fethi ve İskânı Sürecinde Şeyh İdris Tekkesi* (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2022), 49-50).

⁸¹ 1969 yılında Sivaslı İhramcızâde İsmail Hakkı Efendinin vefatı sonrasında, ondan icazetli Eynesilli Mustafa Eren Efendi'nin, sınırlı sayıda insanla ve gözden uzak mekânlarda oluşturduğu sükûti sohbet tarzı, bu ekolün Giresun'da yeni tezahürü olarak görülebilir. Mehmet Fatsa, *Tasavvufta Mekkî Kolu* (İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2000).

⁸² Turgut, *Yerli Kıymetler*, 3-4; *Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiye*, Matbâ-i Âmire 1321/1905, 609.

⁸³ Talip Ayar, "Son Devir Osmanlı Ulemasından Giresunlu Âlimler", *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat*, I-II (İstanbul: Giresun İl Özel İdaresi Yayınları, 2015), 126.

icra ettiği camilerdeki levhalar hakkında ise bilgi yoktur.⁸⁴ Mensubu olduğu ailenin hatırasını yansıtan şehirdeki son eser olarak Müftüoğlu Camisi de 2018 yılında yıkılarak yerine Müftüoğlu Feyzullah Efendi Cami adıyla beton bir yapı inşa edilmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak 19. yüzyıl boyunca Giresun şehrinin kültürel altyapısına etki etmiş aydın bir kişi olarak Mehmed Tâlip Efendi, İslamî gelenekte önemli anlamları olan Hâfız-ı kelam, hacı, müderris, müftü, fetva emini, hattat ve mürşid-i kâmil vasıflarına sahip çok yönlü biri olarak tarihi kaynaklara geçmiştir. Söz konusu vasıflar ile donanmış bir şahsiyet, Giresun şehrinde tespit edilebilen nadir aydınlardan birisidir. İçinde bulunduğu yıllarda Giresun'a yaşanan göçler sebebiyle oluşan Hristiyan kültür atmosferinde, kendi alanıyla ilgili yoğun bir mücadele içinde olduğu ve bu mücadeleyi de ömrünün sonuna kadar sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu yüzden elde bir envanter olmasa da gerek ilmiye alanındaki görevlerini gerekse sûfiye yönünü icra ederken çok sayıda talebeye icazet verip yetişmesine vesile olmuştur. Buna rağmen, şehrin sözel hafızasında kalmayıp unutulmuş olması ve hatırasını yansıtan unsurların da ortadan kaldırılması ise ayrıca izaha muhtaç araştırılması gereken bir konudur. Yerel tarih açısından Giresun eğitim ve dini hayatına katkıda bulunan münevver diğer kişilerin de tarihi açıdan araştırılarak gün yüzüne çıkarılması gerekmektedir.

⁸⁴ Tâlip Efendi'nin (1882) vefatından sonra yenilenen Osmanlı camilerindeki levhaların tamamı Cumhuriyet devrinde değiştirilmiştir. Dolayısıyla henüz bir numune tespit edilememiştir.

Kaynakça

- Ayar, Talip. "Son Devir Osmanlı Ulemasından Giresunlu Âlimler". *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat, I-II*. İstanbul: Giresun İl Özel İdaresi Yayınları, 2015.
- AZG, Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevi Arşivi. nr. 4/134, 5; nr. 5/174, 13.
- Balcı, Sezai. *Giresun Rumları ve Gayrimüslim Bir Belediye Başkanı: Kaptan Yorgi Konstantinidi Paşa*. İstanbul: Libra Yayıncılık, 2012.
- Bardakoğlu, Ali. *İslâm Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019.
- BOA Başkanlık Osmanlı Arşivi. Nüfus Defteri, NFS.d, nr. 1131, v. 2b.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. Cevdet Maarif, C. MF, nr. 123 / 6123; 108/ 5396.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. Evkâf-ı Hümâyûn Evkâf Defteri, EV.d, nr. 12206, v. 6b.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. Evkâf Tahrirât, EV. THR, nr. 104/7.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. Evkâf Mektûbi Cihat Kalemî, EV. MKT. CHT, nr. 234/49; nr. 130 / 82; nr. 236 / 22.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. Evkâf Mektûbi, EV. MKT, nr. 2690 / 92.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. Şûray-ı Devlet, ŞD, nr. 1872 / 11.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. Cevdet Evkaf C. EV, nr. 5396; nr. 3879.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. Evkâf Nezareti Berat, EV. BRT, nr. 3/9.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. Hatt-ı Hümâyûn, HAT, nr. 1485 / 51.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. Bâb-ı Âli Evrak Odası, BEO, nr. 2822/211643.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. Dâhiliye Sicilli Ahval Defteri DH. SAİD. d, nr. 138-447.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. Cevdet Adliye, C.ADL, nr. 29/1734.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. Mühimme-i Asakir Defteri, nr. 26, 89-90, 108-110, 192-194.

◆ Giresun'da Dini Hayata Yön Veren Bir Aydın Örneği: Müftüzâde Hâfız Mehmed Tâlip Efendi

Doğan, Faruk. "Tereke Kayıtlarına Göre Giresun'da okunan Kitaplar". *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat, I-II*. İstanbul: 2015.

Emecen, Feridun. "Giresun". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/78-84. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

Elmas, Nazım. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun Basınında Dinî ve Kültürel Hayat". *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat I-II*. İstanbul: 2016.

Fatsa, Mehmet. *Giresun'da Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserler*. İstanbul: Giresun Belediyesi Yayınları, 2007.

Fatsa, Mehmet. *Kurumları ve Yapılarıyla Giresun Şehri*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2020.

Fatsa, Mehmet. *Karadeniz'in Fethi ve İskânı Sürecinde Şeyh İdris Tekkesi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2022.

Fatsa, Mehmet. *Tasavvufta Mekkî Kolu*. İstanbul: 2000.

Fatsa, Mehmet. *Karadeniz'de Zaviyeler*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2022.

GŞŞ, Giresun Şer'iyeye Sicilleri. 1403, 132; 1407, 97, 119; 1410, 62; 1425, 45; 1427, 21; 1433, 134; 1445, 73; 1445, 75.

Gündoğdu, Cengiz. "17. Yüzyılda Tekke-Medrese Münasebetleri Açısından Sivasîler-Kadıızâdeliler Mücadelesi". *İLAM Araştırma Dergisi* 3/1 (1998): 37-70.

Gündüz, İrfan. "Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâeddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/276-277. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

Gündüz, İrfan. *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1984.

Hacısalihoğlu, Mehmet. "Tuzcuoğulları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/451-452. Ankara: TDV Yayınları, 2012.

İltar, Gazanfer. *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları*. Ankara: Bilge Ajans, 2011.

İltar, Gazanfer. *Giresun Kültür Envanteri*. İstanbul: G. Dönence Basım, 2014.

İltar, Gazanfer- Fatsa, Mehmet. "Giresun Merkezde Yok Olmuş Bir Vakıf Eser: Sultan Selim (Hüdâvendigâr) Camisi", *Vakıflar Dergisi*, 50 (2018): 177-197.

- Koca, Ferhat. "Fetvahâne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/496-500. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Maden, Fahri. "Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nde Nakşî Şeyhler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi* 51(2011): 159-180.
- Maârif Salnâmesi, 1319, 718-719; 1321, 64-65.
- MŞH, İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi. *Sicill-i Ahvâl İdaresi Dosyaları (SAİD)*. nr. 121/5.
- Saylan, Kemal. "19. Yüzyılda Gümüşhane Sancağında Yaşanan Gayrimüslim Göçleri". *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 20 (2016): 275-292.
- Trabzon Vilayeti Salnamesi. 1305, 122; 1288, 42.
- Telli, Hasan. "Osmanlı Son Dönemi Diyadin Uleması (Meşihat Arşivine Göre)", *Aras Havzası Uleması ve Tarihi Şahsiyetleri*, (İstanbul: Hiper Yayın, 2021), 369-395.
- Uludağ, Süleyman. "Marifet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/56-57. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Seccadî, Seyyid Cafer. *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- VGM, Vakıflar Genel Müdürlüğü. Defter, 1105/119, 229; 4618/37, 78; 2255/1; 1104/78; 1105/11, 134; 1144/94; 552/68-73; 419/464; 554/99; 614, 106/59.
- VGM, Vakıflar Genel Müdürlüğü. VD, nr. 155, 64/490; 595, 65 / 64.
- Yadi, Ahmet. *Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Giresunlu Memurlar (1879-1909)*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2021.
- Turgut, Şükrü. *Kıymetler Şöhretli Hattatlarımız*. Giresun: İleri Matbaası, 1976.
- Yılmaz, Ali. *Osmanlı Dönemi Giresun'da Eğitim Öğretim*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2019.
- Yılmaz, Necdet. *Câmiü't-Turuk Bir Şahsiyet Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhanevî*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2020.

EKLER: Fotoğraf ve Belgeler

Fotoğraf: Mehmed Tâlip Efendî'nin görev yaptığı Sultan Selim Cami, Mustafa Efendi Medresesi ve çevresindeki müştemilat

Belge-1: Mehmed Tâlip Efendî'nin Sultan selim Camisi'nde "vâiz ve nâsih" olarak görev yaptığını dair evrak (BOA, C. MF, nr. 108 / 5396 (27 Rebiulevvel 1251).

